

Rokken

Av Trygve Toften

*Tidlig hver morgen, vi våknet med sang.
Tidlig, før hanen, var hjulet i gang.
Sent ut på kvelden, når klokken var slagen,
Satt hun alene og takket for dagen.*

Slik opplevde vi barndommen i en tid da rokken surret i de fleste hjem i bondesamfunnet. Ullkarder og rokk hørte til blant de nødvendige redskapene for å skaffe klær til familien, og ellers til andre tekstiler til hjemmets utstyr.

Råstoffet var ull av sauene, og lin, i mindre grad hamp og dekkhår av andre dyr. Rokken, i nåværende form, er ikke så eldgammel her hos oss. Rundt om i verden har menneskene spunnet ull og lin på handtein i flere tusen år.

Veggmalerier og vasemalerier fra det gamle Egypt, ca. 2000 år f. Kr. kan fortelle om dette. Ennå i vår tid er handteinen fremdeles i bruk i den fattige verden.

Den eldste illustrasjon av en europeisk rokk fins datert fra 1300-tallet e. Kr. En av forløperne til den spinnerokken vi har i dag. Det var en såkalt skottrokk som opprinnelig kom fra Østen hvor den ble brukt til å spinne bomull på. Teinen ligger i et leie og dreies rundt ved snoroverføring fra et større hjul som sveives med hand. En slik rokk ble her til lands også kalt spolerokk, en kunne fylle spolene til veggarnet på den.

Rokken i sin nåværende form og funksjon kom på 1500-tallet. Oppfinnelsen blir tilskrevet en tysk billedhugger ved navn Johan Jurgens fra Braunschweig, år 1530. Vi må vel regne med at det gikk et par århundrer før en her til lands tok

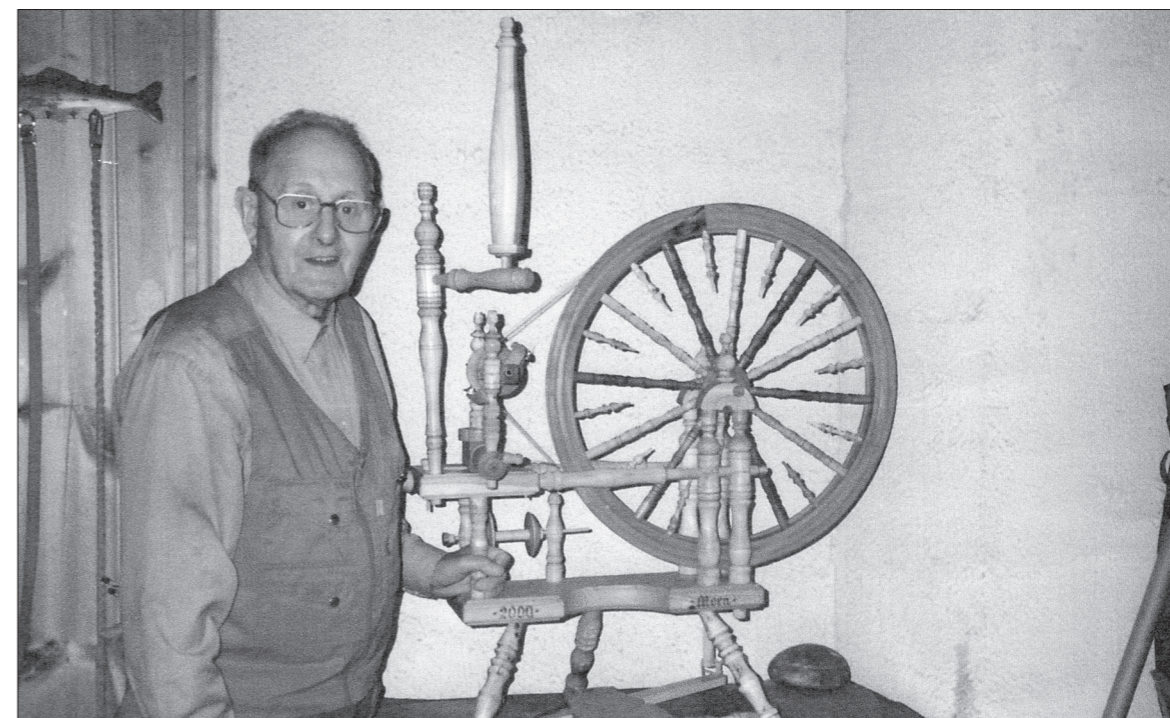
til å lage rokker av den typen. I flg. beretning fra bl. a. Romsdalsmuseet, ble det på Vestlandet laget rokker i siste halvdel av 1700-tallet.

Prinsippet ved Jurgens oppfinnelse går ut på at rokkehjulet ved snoroverføring driver en snelleaksling (også kalt tein) med fast vinge på. På akslingen sitter garnsnellen løst, og en trinse som er skrudd til akslingen. Både snellen og trinsen har spor for snoren fra rokkehjulet. Ulik omkrets på trinse- og snellespor gjør at vingen og snellen får ulik fart, ettersom rokkesnoren er dobbel og driver trinse og snelle samtidig. Snellen går fortere enn vingen, dermed blir garnet trukket inn på snellen samtidig som det har fått passende snurr. Trekk og snurr kan reguleres ved at snoren slakkes eller strammes. Vingen er forsynt med kroker så en kan fordele garnet jevnt på snellen.

De første rokkene hadde mindre hjul enn de som lages nå. Hjulakslingen har sveiv med stangoverføring til trøe. Dessuten ble rokken utstyrt med rokkehode (linhode) når det skulle spinnes lin eller andre lange fibre.

Rokkehodet som ble plassert over vingen og snellen, fins i mange ulike former. Til stryket etter linheklingen - en spesiell "strykrone".

I forrige århundre hadde vi mange rokkedreiere her i landet, de fleste på Vestlandet, men ellers

Trygve Toften med rokk nr. 100 av barlind, som han ble ferdig med i år 2000. Trygve Toften er en av tre registrerte rokkedreiere i Norge ved Norsk håndverksregister på Maihaugen.

over det ganske land. Flere formvariasjoner framstod, men det var tre modeller av rokken som overtok. I flertall den "norske" skammelrokken med horisontal plate og bryst. Så har vi modellen med skrå brystplate, og den tredje modellen, oppstanderrokken, høgrokken eller oppstøingen med mindre hjul og hvor snellevinge, med utstyr er plassert over hjulet. Treverket i de norske rokkene var i hovedsak bjørk og furu, men ellers finner en eik, ask, lønn, gran, alm, or og einer i de gamle rokkene. Noen av rokkemakerne festet en smijernsring til hjulet for å gi det større svinghjulseffekt.

Etter hvert som ullvarefabrikkene startet opp omkring århundreskiftet, ble rokken stedbarn.

dog spant hvert år vår kjære mor
så fint et garn, så lang en snor
av sauens ull - til myke klær
- å varme dem hun hadde kjær.

Gjennom de magre 30-åra - og krigsåra, ble mangan rokk hentet ned fra loftet og tørket

støvet av - og mange bestemødre høstet gleden av å kunne videreføre spinnekunsten til de yngre. Etterspørsel etter rokk og karder tok seg etter opp, men bare for en kort tid.

Etter 1945 ble det så å si slutt på rokkeproduksjonen her i Norge.

Rokken er kommet på museum.

Takket være våre husflidslag - og våre mange flittige husflidskvinner - som holder i live denne vår gode kulturarv, mange ønsker å få reparert rokken etter bestemor, mange ønsker seg en ny rokk, og mange ønsker å gå på spinnekurs.

I beundring og aktelse for deres interesse og innsats innen våre husflidstradisjoner:

Ta vare på arven! Hold hjulet i sving!
Hjemlige toner fra snellens ving
Nynnet med når hun sang og spant.
I disse toner vi tryggheten fant.